

LÆSTEN BAKKER

NATURPLAN/AUGUST 2022

AUGUST 2022
DEN DANSKE NATURFOND OG RANDERS KOMMUNE

NATURPLAN FOR LÆSTEN BAKKER

PROJEKTNR.

A229791

DOKUMENTNR.

1

VERSION

1.0

UDGIVELSESDATO

24. august 2022

BESKRIVELSE

UDARBEJDET

Pia Boisen Hansen

KONTROLLERET

Torben Ebbens-
gaard

GODKENDT

Torben Ebbens-
gaard

INDHOLD

1	Baggrund	7
1.1	Samarbejde og ansvarsfordeling	7
1.2	Naturplanens rammer og opbygning	7
1.3	Høring af Naturplanen	8
2	Formål og vision	9
2.1	Vision	9
2.2	Mål	9
3	Projektets idegrundlag	11
4	Projektområde	12
5	Arealrestriktioner og beskyttelse	14
5.1	Habitatbekendtgørelse og Natura 2000	14
5.2	Bilag IV-arter	16
5.3	Fredning	17
6	Eksisterende viden	23
6.1	Jordbund og topografi	23
6.2	Historisk arealudvikling	24
6.3	Områdebeskrivelse	30
7	Biodiversitet, særlige arter	40
7.1	Karplanter og mosser	40
7.2	Svampe og laver	42
7.3	Insekter og spindere	46
7.4	Fugle	47
7.5	Pattedyr	47
7.6	Padde og krybdyr	47

8	Beskrivelse af naturplejeindsatserne	48
8.1	Agerjord til græsland	48
8.2	Sammenhængende græsning	49
8.3	Genopretning af hydrologi	51
9	Referencer	53

BILAG

Bilag A	Sjældne arter af svampe	55
Bilag B	Overvågning og monitorering	56
Bilag C	Rekreativt kort (DDNF)	57

Ansvarsfraskrivelse

I henhold til artikel II.7.2 i General Conditions kan de holdninger og den viden, der kommer til udtryk i naturplanen, under ingen omstændigheder blive betragtet som EU Kommissionens officielle holdning og EU Kommissionen er ikke ansvarlig for den videre brug af oplysningerne i rapporten.

1 Baggrund

Læsten Bakker ligger 10 km vest for Randers. I 2019 erhvervede Den Danske Naturfond (DDNF) 62 ha af bakkerne. Målet er at forbedre naturværdierne i Læsten Bakker, og at skabe et større sammenhængende naturområde. Med tiden skal området udvides ved at opkøbe andre arealer i ådalen.

Naturplanen skal ses i sammenhæng med en friluftspan, som skal sikre gode naturoplevelser i området og sammenhæng med oplevelser i nærområdet.

1.1 Samarbejde og ansvarsfordeling

Den Danske Naturfond og Randers Kommune har indgået en aftale omkring samarbejdet om projektområdet i Læsten Bakker. Derudover er der indgået en driftsaftale mellem parterne.

Begge parter er projektejere, og de indgår i projektet på lige fod. Randers Kommune varetager projektledelsen og sekretariatsfunktionen. Randers Kommune er ansvarlig for arealernes løbende drift.

1.2 Naturplanens rammer og opbygning

Naturplanen omfatter projektejernes nuværende jordtilliggende på 62 ha i Læsten Bakker. Planen sætter desuden rammen for forvaltningen af natur og landskab på fremtidige jordtilliggende.

Naturplanen beskriver vision, mål og naturgrundlag, principper for naturgenopretning og naturforvaltning, samt de lovgivningsmæssige rammer og begrænsninger for projektet. Naturplanens mål og principper kan herefter transformeres til arealfaste projekttiltag forud for igangsætning af de konkrete handlinger i feltet. Naturplanen er en dynamisk plan, som løbende kan justeres om nødvendigt. Parterne vil løbende mødes og evaluere udvikling og tiltag i området. På møderne vurderes og besluttet det, om der vil være behov for ændringer i forvaltningen.

1.3 Høring af Naturplanen

Randers Kommune har valgt at have et udkast til naturplan i høring i 6 uger fra oktober frem til den 6. januar 2022.

Ejere af arealer, som er nabo til Læsten Bakker, og det Grønne råd blev orienteret direkte om høringen, som desuden forgik offentligt på Randers Kommunes hjemmeside.

Samtidigt blev der orienteret om, at Naturplanen indgår i Kommunens arbejdet med Life IP Natureman, og at de øvrige lodsejere har mulighed for at kontakte Kommunen i forbindelse med at indgå i Life IP Natureman.

Der indkom 5 høringssvar. De var fra Naturstyrelsen, DN Randers og 3 borgere.

Høringssvarene har alle været positive overfor naturplanen. Borgerne har foreslået nye stier og adgange til arealet og har udtrykt bekymring om, at publikum skulle færdes inde i hegnet sammen med dyrene.

Høringssvar fra DN Randers har bl.a. foreslået, at manuel rydning af gyvel igangsættes med det samme og ikke venter til gennemgang af arealet om 5 år jf. afsnit 8.2.1.

Høringssvarene har ført til mindre ændringer af hegningen. For at imødekomme utrygheden ved at færdes blandt de græssende dyr er det således blevet besluttet at bevare hegningen af en delstrækning af stiforløbet (Se Bilag C), udover den hegning som fremgår af forslaget i figur 8-2. På den måde er det fortsat muligt at færdes igennem bakkerne delvist bag hegn, og der hvor stien ikke længere er frahegnet, er der godt udsyn, så man kan overskue arealet og de græssende dyr. På denne måde er det vores opfattelse, at både publikum og naturplejen tilgodeses.

Det er blevet besluttet at forsøge at arrangere en dag, hvor der trækkes gyvel op i samarbejde med frivillige fra DN Randers.

2 Formål og vision

Formålet med naturplanen er:

- > At udarbejde retningslinjer for naturforbedringer og naturpleje for området
- > At beskrive historik og status for området
- > At opsamle og beskrive områdets særlige biodiversitet

2.1 Vision

Læsten Bakker er kendt for sin enestående natur og sit storslåede landskab. Projektets vision er at bevare den eksisterende værdifulde natur, de værdifulde arter og biodiversitet men samtidig via helårsgræsning at skabe grundlaget for en forandring af området så naturen udvikles og udvides. Projektet genskaber et af Kronjyllands mest markante, værdifulde og artsrige naturområder. Lysåbne naturtyper ses i mosaikstruktur med bløde, diffuse overgange mellem åbne, krat- og træbevoksede områder. Mangfoldige økologiske niches og levesteder for sjældne og biotopstypiske arter skaber grundlaget for en meget høj biodiversitet. Området tilbyder den besøgende enestående natur- og landskabsoplevelser på naturens præmisser.

2.2 Mål

Naturplanens mål er:

- > At genskabe et mere vildt naturområde, hvor der er optimale betingelser for frie, naturlige processer og høj naturkvalitet.
- > At området udvikler sig i en dynamisk mosaik af naturtyper, velegnede levesteder for sjældne og sårbare arter samt tilgroningsstadier med diffuse overgange mellem krat, halvtilgroede og åbne naturtyper.
- > At udvide de værdifulde levesteder med overdrev, krat og moser.
- > At øge biodiversiteten i området markant via flere og bedre levesteder for områdets unikke, sjældne og naturtypiske arter, som f.eks. den værdifulde overdrevsfunga, guldblomme, nordlig fugleedderkop og sumpgræshoppe.
- > At urternes blomstring og frøsætning i området forøges væsentligt til glæde for sommerfugle, vilde bier og andre insekter.
- > At gamle, svækkede og døende træer, samt både liggende og stående dødt ved findes udbredt til glæde for vedsvampe, flagermus, insekter og hulrugende fugle.

- > At der konstant er forekomst af ekskrementer fra græssende dyr i området, som kan tjene som levested for en varieret møgbillefauna og -funga.

Figur 2-1 Læsten Bakker i blomsterflor, maj 2021 (Foto Torben Ebbensgaard).

3 Projektets idegrundlag

Forventningen for området er, at det bl.a. som følge af helårsgræsning, i stedet for den hidtidig sommergræsning, gradvist vil ændres fra meget åbne bakker, med spredte solitære træer og kraftigt nedbidt vegetation mod lysåbne områder med mere spredt og sammenhængende krat og skovpartier med mere varieret, blomstrende vegetation med talrige levesteder for en stor diversitet af insekter. Herefter får naturens processer mere frit spil til at udvikle naturen, levestederne og landskabet.

Projektet kan ikke tilsidesætte den eksisterende fredning af området, og naturligvis heller ikke hensyn til den gældende natur-, miljø- og dyreværnslovgivning samt hensynet til naboer og til dels brugere. De frie processer vil derfor forløbe, så frit som det er muligt inden for disse rammer.

4 Projektområde

Læsten Bakker er beliggende syd for byen Læsten på nordsiden af den øvre del af Skals Ådal. Projektområdet udgør med sine 62 ha ca. 1/3 af bakkerne i området og lidt under halvdelen af arealet af fredningen for Læsten Bakker (Figur 4-1).

Figur 4-1 Projektområdet som er vist med rød streg, ligger centralt i Læsten Bakker, syd for Læsten. Kort fra Danmarks Miljøportal.

Syd for bakkerne og ådalen ligger de store skovområder ved Fussingø samt Fussing Sø. Mod øst løber Skals Å under vejen mellem Viborg og Randers og videre ud i den store Bjerregrav Mose. Vest for området findes den nedbrudte højmose Tuemose, sydvendte bakker (bl.a. Læsten Kær) og vidtstrakte enge med kildevæld og vandløbene Vejle Bæk og Nørre Å.

Området ligger mellem vejene Engtoften mod øst og Rosebakken mod vest (se Figur 4-2).

Figur 4-2 Projektområde vist med hvid streg. Ortofoto 2021. Kilde: Danmarks Miljøportal.

5 Arealrestriktioner og beskyttelse

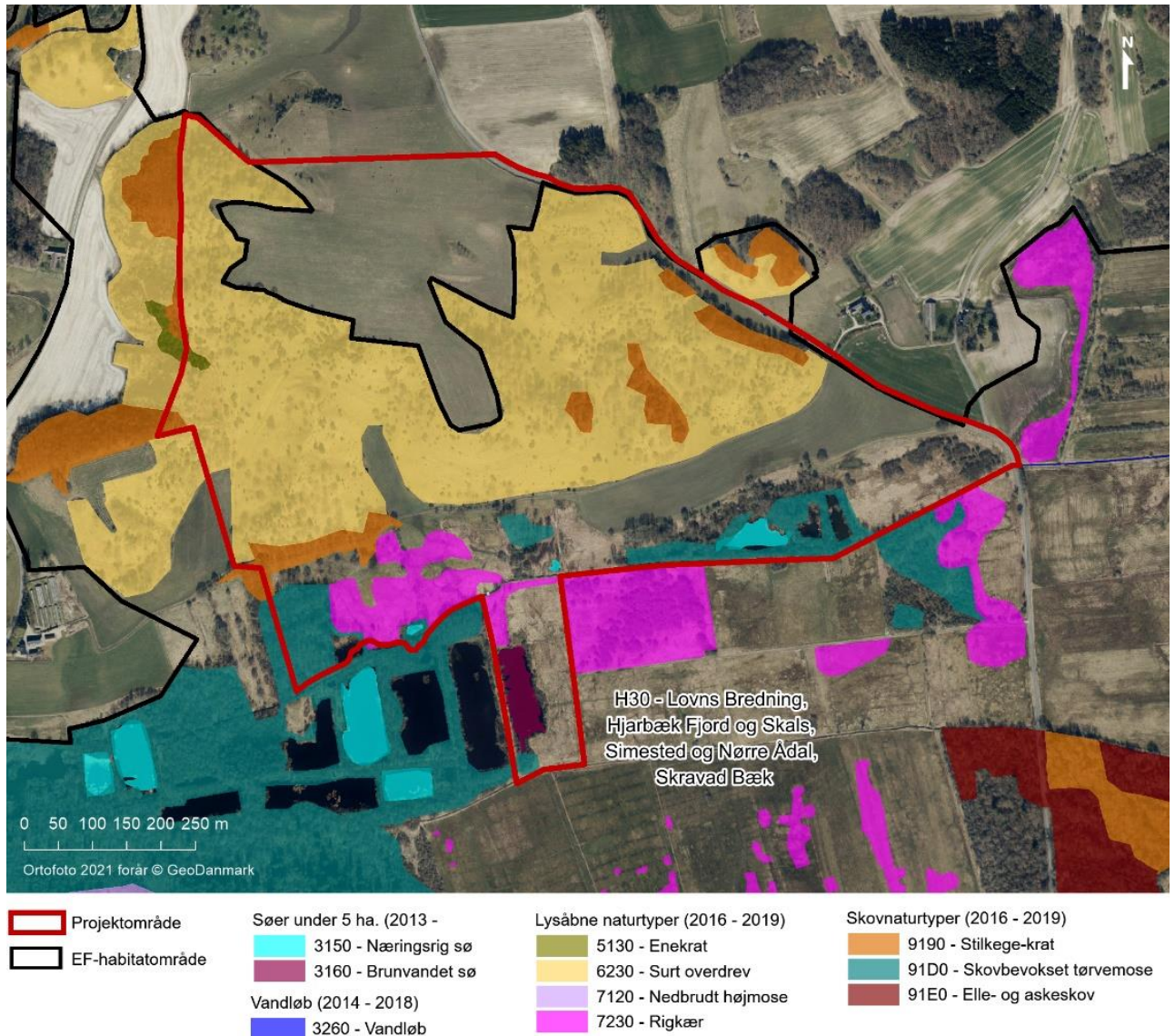
5.1 Habitatbekendtgørelse og Natura 2000

Hovedparten af Læsten Bakker ligger i Habitat- og Natura 2000-område N30 Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested og Nørre Ådale samt Skravad Bæk (23.520 ha). Det ca. 10 ha nordlige omdriftsareal inden for projektområdet er ikke en del af habitatområdet (Figur 5-1).

Figur 5-1 Habitatområde 30 i Læsten Bakker. Kilde: Danmarks Miljøportal.

Natura 2000-området er udpeget for at beskytte særligt bevaringsværdige naturtyper og arter, der er listede på EF-habitatdirektivets bilag I og II. De kortlagte habitatnaturtyper og arter fra udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området, som er kortlagt i projektområdet, er gengivet i Tabel 1. De kortlagte habitatnaturtyper ses på Figur 5-2.

Figur 5-2 Kortlagte habitatnaturtyper i Natura 2000-område nr. 30. Kilde: DDO®2021, ©COWI.

Tabel 1 Aktuelt udpluk af udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område nr. 30. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter fra habitatdirektivets bilag I og II. * angiver at der er tale om en prioriteret naturtype. For de tørre naturtyper er angivet naturtilstand (N), Arts-tilstand (A) og strukturtilstand (S).

Naturtype	Naturtilstand ved seneste overvågning i 2017
Surt overdrev* (6230)	N1 (A2:S1)
Riggær (7230)	N2 (A2:S1)
Enekrat (5130)	N2 (A3:S2)
Egeskov (9190)	-
Skovbevokset tørvemose (91D0)	-
Odder (1355)	-
Næringsrig sø (3150)	-
Brunvandets sø (3160)	-

Miljø- og Fødevareministeriet, Naturstyrelsen (2016) og Viborg, Randers, Maria-gerfjord, Vesthimmerlands og Skive Kommuner (2016) i det samlede H30, har udarbejdet hhv. en Natura2000-plan og en Natura 2000-handleplan for habitatområdet.

Miljø- og Fødevareministeriet, Miljøstyrelsen (2020) har udarbejdet den seneste basisanalyse, som skal danne baggrund for en ny Natura2000-plan for området.

Læsten Bakker ikke specifikt nævnt i nogle af planerne.

De generelle retningslinjer fra Natura 2000-planen (2016) er:

1.1 Myndighederne tager i deres administration af lovgivningen og deres forvaltning udgangspunkt i målsætningen for det enkelte Natura 2000-område og sikrer dermed en grundlæggende beskyttelse af udpegningsgrundlaget. 1.2 Der arbejdes for at sikre de lysåbne terrestriske naturtyper en hensigtsmæssig hydrologi, drift og pleje.

De områdespecifikke retningslinjer er:

1. Der sikres sammenhæng mellem forekomster af overdrev og rigkær med henblik på at gøre arealet mere robust overfor a) pludselige hændelser (f.eks. ekstreme vejrforhold), b) klimaændringer c) for at mindske randpåvirkninger fra omkringliggende landbrugsarealer eller d) for at bidrage til etablering af større driftsenheder.

2. Naturstyrelsen forbereder og igangsætter i dialog med relevante kommunalbestyrelser et større projekt med fokus på at skabe sammenhæng mellem arealer med overdrev, kildevæld og rigkær i Natura 2000-områderne nr. 15, 18, 22, 30, 33, 222 og 223 med henblik på, at der på længere sigt kan opnås gunstig bevaringsstatus for rigkær. Dette har resulteret i LIFE IP Natureman 2018-2025.

Der er i forbindelse med LIFE IP Natureman udarbejdet en Helhedsplan for Læsten Bakker og Skalsåens udspring (Randers Kommune 2019), der beskriver området og den overordnede vision.

Implementering af nærværende 'Naturplan for Læsten Bakker' vil være et bidrag til at nå bevaringsmålsætningerne for udpegningsgrundlaget i N30.

5.2 Bilag IV-arter

Habitatbekendtgørelsen indeholder desuden en generel beskyttelse af yngle- og rasteområder for dyrearter, der er optaget i habitatdirektivets bilag IV, samt en generel beskyttelse af de plantearter, som er optaget i habitatdirektivets bilag IV. I Læsten Bakker gælder det *odder, stor vandsalamander, spidssnudet frø, markfirben og arter af flagermus*. Disse arter forventes alle at have gavn af naturgenopretning i området. Udover at bilag IV-arternes yngle- og rasteområder er beskyttede jf. habitatbekendtgørelsen, er bilag IV-arterne også beskyttede mod forsætlig indfangning eller drab jf. artsfredningsbekendtgørelsen.

5.3 Fredning

Området blev oprindeligt fredet i 1953 ved en status quo fredning, der omfattede Fussingø Sø og Læsten Bakker (reg. nr.: 01864.00, Overfredningsnævnet 1953). I Læsten Bakker betød fredningen et forbud mod terrænændring, opdyrkning af lyngbakkerne, bebyggelse og beplantning.

For denne fredning blev der udarbejdet en plejeplan i 1982 (Århus Amtskommune 1982).

Hele projektområdet er i dag omfattet af fredningen for Læsten Bakker fra 2006 (Naturklagenævnet, reg. nr.: 08038.00) (Figur 5-3).

Figur 5-3 Kortet viser fredninger i området. Kilde: Danmarks Miljøportal.

Den samlede fredning omfatter 139 ha og den har til hensigt at skabe sammenhæng mellem bakker, enge og moser og statsskovene ved Fussingø, Fussing Sø og Læsten Kær vest for området.

Fredningens formål er "at bevare og forbedre de natur- og kulturhistoriske samt landskabelige værdier i området, herunder særligt de naturtyper og arter, som har dannet grundlag for udpegningen af dele af området som EF-habitatområde

Desuden har fredningen til formål at sikre offentlighedens adgang til området ad eksisterende veje og stier og ad nyudlagte stier."

Fredningen indebærer forbud mod bebyggelse og terrænregulering mm., men rummer mulighed for at pleje og udvikle området ved naturgenopretning.

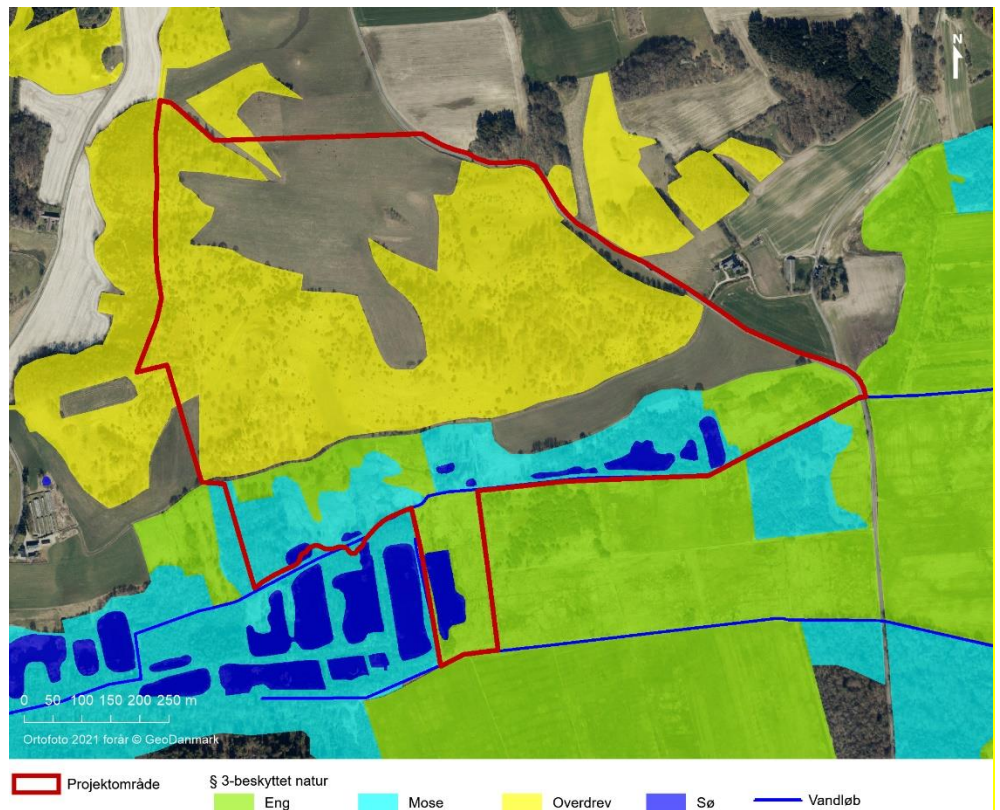
Konkrete bestemmelser i forhold til nærværende plan er at:

- > §2: De fredede områder skal bevares i dets nuværende tilstand, medmindre tilstandsændringer er påbudt eller tilladt i de følgende bestemmelser eller tillades ved dispensation.
- > §2: Fredningen er ikke til hinder for gennemførelse af naturgenopretningsprojekter i området, herunder bl.a. genslyngning af vandløb og eventuel hævning af vandstand på arealer, der har karakter af nedbrudt højmoser. Generelt skal fredningen ikke være til hinder for, at der kan opnås gunstig bevaringstilstand for naturarter- og arealer, der er omfattet af habitatdirektivet.
- > I overensstemmelse med naturbeskyttelseslovens almindelige regler må der ikke foretages indgreb, der ændrer naturtilstanden. Inden for fredningen skal disse arealer drives med græsning eller høslæt, og de må ikke gødes, sprøjtes eller jordbehandles.
- > Tilgroede mosearealer kan ryddes og afgræsses i overensstemmelse med plejeplanen.
- > § 5.b. Der må kun opsættes sædvanlig fåre- eller kreaturhegn.
- > § 11 Plejemyndigheden skal udarbejde en samlet plejeplan for hele fredningsområdet. Plejeplanen skal indeholde en beskrivelse af områdets nuværende tilstand, den ønskede fremtidige tilstand og de initiativer, der skal til for at opnå denne tilstand.
- > Plejeplanen skal revideres hvert 5. år. Der nedsættes på plejemyndighedens foranstaltning et lodsejerudvalg. Udvalget er rådgivende for plejemyndigheden og skal have forelagt plejeplanen til udtalelse. Endelige plejeplaner sendes til alle lodsejere efter at have været forelagt lodsejerudvalget.

I forbindelse med den eksisterende fredning har plejemyndigheden Randers Kommune udarbejdet en plejeplan i 2006 (Randers Kommune 2007).

5.3.1 Naturbeskyttelsesloven og beskyttet natur

Forekomsten af beskyttet natur fremgår af (Figur 5-4). Projektområdet indeholder ca. 46 hektar lysåbne naturtyper fordelt på ca. 29 ha overdrev, ca. 8 ha mose, ca. 7 ha eng og ca. 2 ha sø. Dette svarer til 74% af det samlede areal. Hertil kommer at projektområdet grænser op til 1100 meter af det beskyttede vandløb Vejle Bæk.

Figur 5-4 Udbredelsen af lysåbne beskyttede naturtyper i projektområdet Kilde: DDO@2021, ©COWI.

Projektet forventes at bidrage til at udvide de §3-beskyttede, lysåbne naturtyper i Læsten Bakker.

5.3.2 Naturbeskyttelsesloven og adgang

Naturbeskyttelsesloven sikrer alle borgere ret til at færdes i naturen og landskabet. Adgangen sker på eget ansvar. Adgangen til projektområdet er reguleret af naturbeskyttelseslovens regler for rekreativ færdsel i offentligt ejede skove og naturområder. Det betyder i praksis, at der bl.a. er adgang til området døgnet rundt, at fladefærdsel i udgangspunktet er tilladt overalt til fods og i fredskovs-områder til hest.

For arealer ejet af Den Danske Naturfond gælder lov om Den Danske Naturfond. Heri er fastsat regler for offentlighedens færdsel, der svarer til regler i naturbeskyttelsesloven om rekreativ færdsel på offentlige arealer.

Adgang til området er også reguleret af fredningen der omfatter hele projektområdet. I fredningens §8 b er markvejen og hulvejen sikret adgang så man har mulighed for en rundtur i hele fredningen. Desuden er stien til højdepunktet Kragebjerg Høj sikret.

Projektområdet er nabo til en række private lodsejere, hvor adgangsforholdene efter naturbeskyttelsesloven er mere restriktive. F.eks. er adgangen her begrænset til mellem solopgang og solnedgang og adgang er primært henvist til veje og stier.

5.3.3 Fredede fortidsminder

Projektområdet indeholder den fredede gravhøj Kragebjerg Høj samt beskyttede sten- og jorddiger (Figur 5-5).

Figur 5-5 Forekomst af fredede fortidsminder (rød prik) og beskyttede sten- og jorddiger (orange streg). Kilde: Danmarks Miljøportal.

Diget i den sydøstlige del ud mod Engtoften består yderst af et fint stendige (Figur 5-6) og diget udgør et kraftigt terrænspring mellem den nedre omdrifts- mark og mosen.

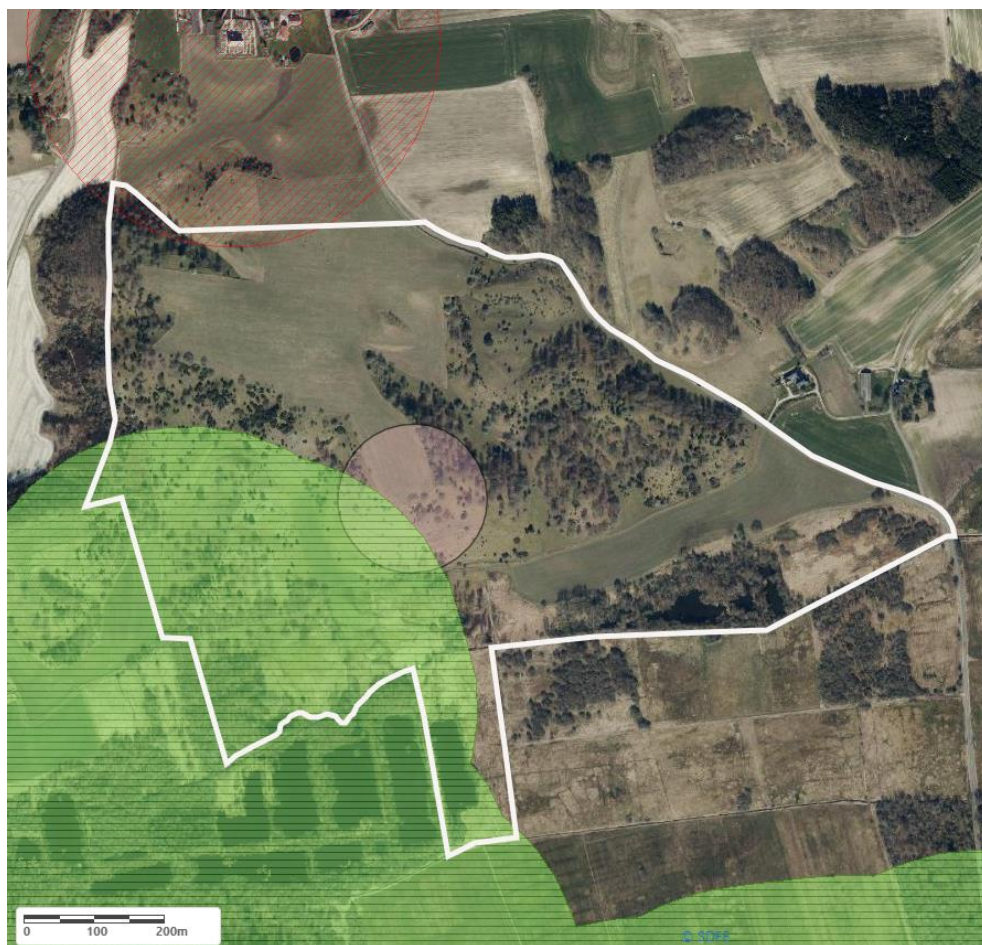
For at beskytte digerne i området mod tråd og slitage fra kreaturerne er der opsat hegn langs diget ud mod Engtoften og det vestlige dige syd for markvejen. Ud over de beskyttede fortidsminder er hulvejen gennem bakkerne fra Rosebakken også stor af kulturhistorisk værdi og derfor delvist frahegnet.

Figur 5-6 Den yderste del af diget ud mod Engtoften består af et fint stendige. Foto: Pia Boisen Hansen.

5.3.4 Bygge- og beskyttelseslinjer

Den fredede gravhøj Kragebjerg Høj afkaster en fortidsmindebeskyttelseszone på 100 m. Den sydvestlige del af projektområdet er omfattet af skovbyggelinje som afkastes fra Fussing-skovene. Den nordlige del er omfattet af kirkebyggelinje som afkastes fra Læsten Kirke. Bygge- og beskyttelseslinjer ses af Figur 5-7.

Figur 5-7 Kort som viser, at den sydvestlige del af projektområdet er omfattet af skovbyggelinjen (grøn) i midten fortidsmindebeskyttelseszonen (lyserød) og i nord kirkebyggelinjen (rød skraveret). Kilde: Danmarks Miljøportal.

5.3.5 Tinglysning på omdriftsarealerne

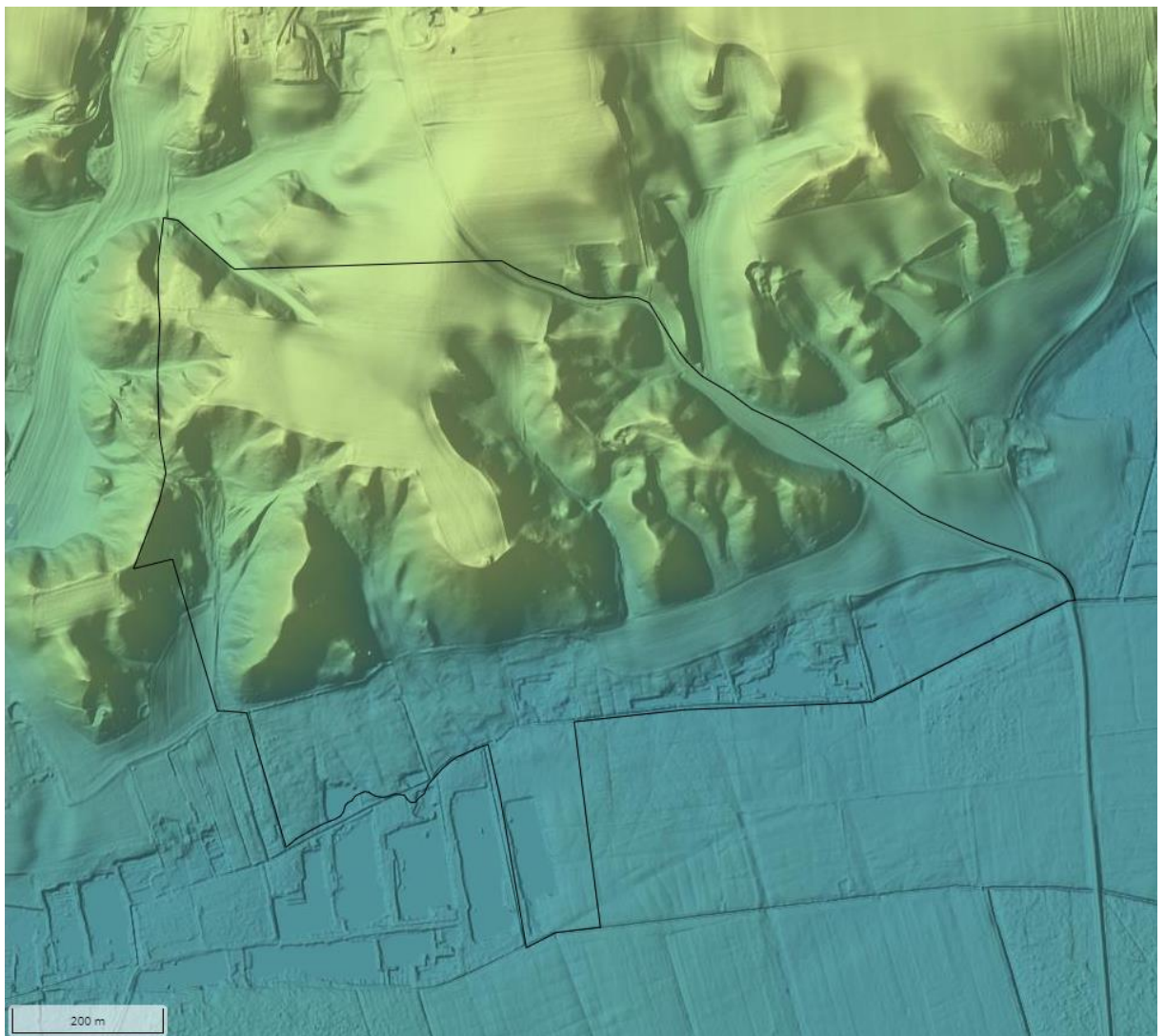
På omdriftsarealerne har DDNF i 2020 modtaget tilskud under ordningen "Sammenhængende arealer i og i tilknytning til Natura 2000-områder". Dette betyder, at der er tinglyst en rådighedsindskrækning på arealerne om, at de skal henligge permanent som ekstensive græs- eller naturarealer. Derfor må man ikke gødske, sprøjte, tilføre jordforbedringsmidler, tilplante og dyrke afgrøder. Der er dog givet tilladelse til den udpining, der er iværksat på arealerne og som afsluttes i 2022.

6 Eksisterende viden

6.1 Jordbund og topografi

Læsten Bakker er dannet som et morænelandskab efter sidste istid. Bakkerne består hovedsageligt af sand, men i den nordlige del mod Engtoften, findes partier med ler.

Det stærkt kuperede terræn i projektområdet fremgår tydeligt af højdemodellen på (Figur 6-1). Skrænternes højeste punkt, gravhøjen Kragebjerg Høj, rejser sig 57 meter over havet.

Figur 6-1 Danmarks Højdemodel. Projektområdet er vist med en sort streg. Kilde: Scalgo Live.

6.2 Historisk arealudvikling

Læsten og andre landsbyer var i midten af 1600-tallet underlagt Fussingø Gods. En beskrivelse af datidens landbrugsdrift fra området i tiden omkring år 1800 fremgår af følgende uddrag (Randers Amts Historiske Samfund 1989):

"Uden om byerne og deres agre lå før udskiftningen overdrev, kær og enge. Overdrevene lå hen som heder, fordi bønderne hverken havde tid eller kræfter til at køre gødning så langt ud, og gødningen rakte kun til de dyrkede marker. Hederne var nødvendige, fordi bønderne hentede deres brændsel der. Heden brugtes ikke alene til fårenes græsning. Om vinteren gik kreaturerne dagligt et par timer der, men ellers græssede de på de græsklædte marker og i kærerne vogtede af byhyrden."

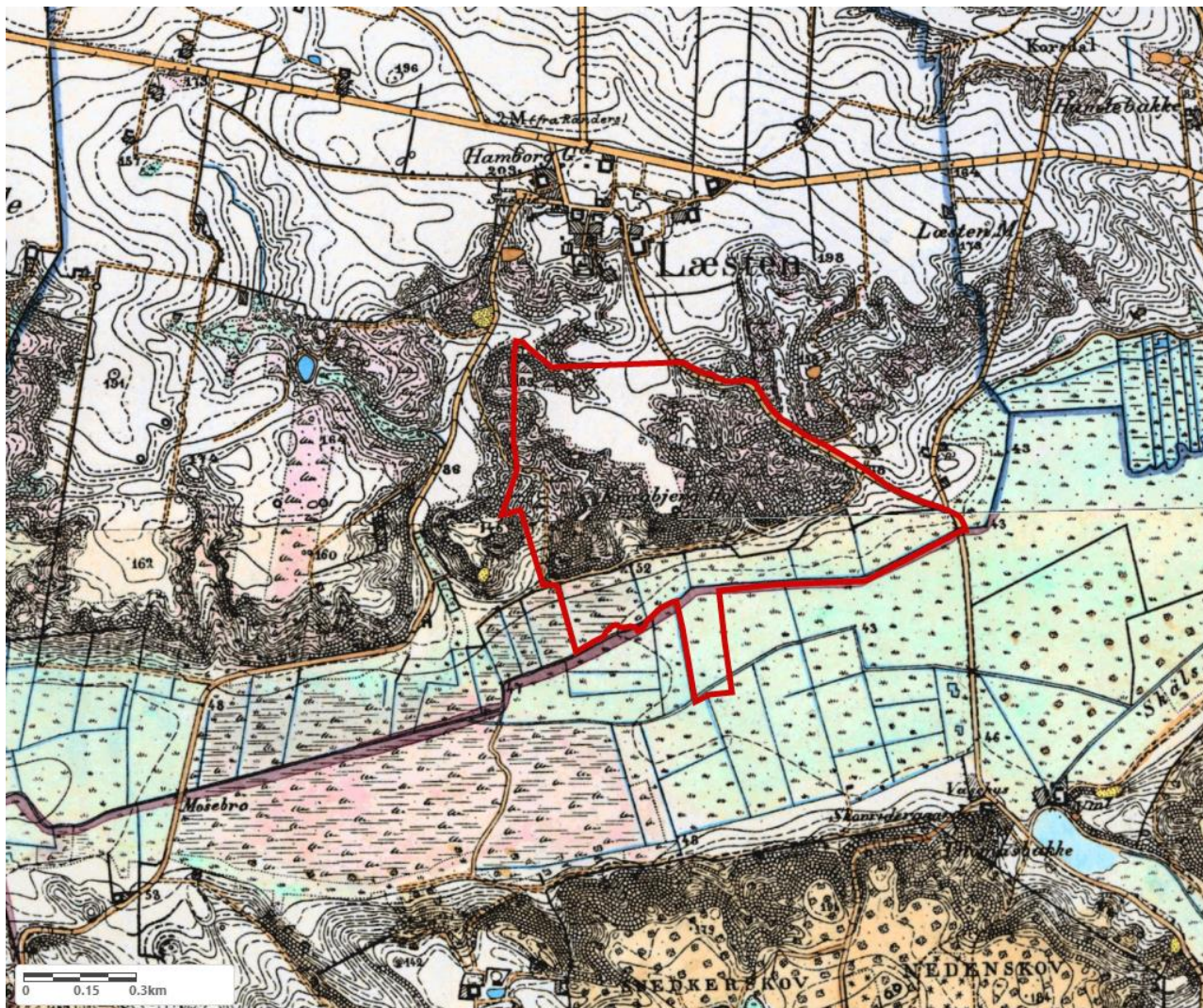
I 1787 gennemførte man udskiftningen af Læsten, hvorved en del gårde blev udflyttet.

I 1800-tallet lå bakkerne som lysåben lynghede og overdrev. Lavbundsområderne var enge og moser. Både af original 0-kort fra 1787 (Figur 6-2) og af de høje målebordsblade (1842-1899) (Figur 6-3) ses stort set den samme udnyttelse af jorden som i dag, med en øvre mark ovenfor skrænten ind mod Læsten og en mark ved ådalsfoden ud til Engtoften, som dog er mindre. I lavbundsom-

råderne ses enge mod øst og tilgroede lavmoser mod vest. Ved foden af bakkerne ligger markvejen, og herfra går hulvejen mod nordvest ud mod Rosebakken.

Figur 6-2 Originalt 0-kort over ejerlaug i Læsten By, Læsten fra opmålingen i 1787, gyldigt i perioden 1815-1848. Vejene Engtoften i øst og Rosebakken i vest ses tydeligt. I bunden af kortet ses ejerlaugsgrænsen ved bækken. Kilde: Historiske kort på nettet. Geodatastyrelsen.

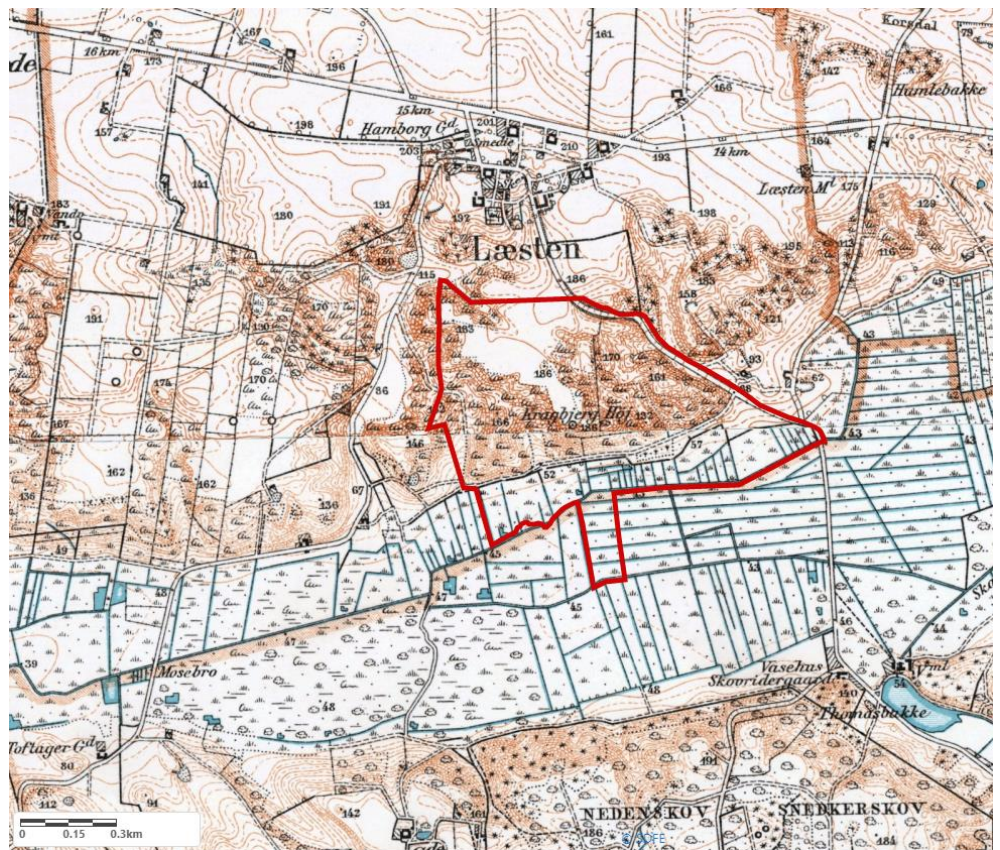
Figur 6-3 Høje målebordsblade (ca. 1842-1899) viser de stejle bakker med heder (violet), eng- og moseområder (grønt) samt omdriftsarealer (ufarvet).
Kilde: Danmarks Miljøportal.

På Figur 6-4 ses bakkerne på et foto fra 1888. I baggrunden ses Skalsådalen og Kragebjerg Høj. Bakken i forgrunden bliver forsøgt opdyrket, mens bakkerne mod Kragebjerg Høj er udyrkede lyng- og lavklædte og uden træbevoksning.

Figur 6-4 Læsten Bakker 1888. Foto anvendt med tilladelse fra Purhus Lokalkiv.

Af ældre kilder (Randers Amts Historiske Samfund 1989) og fra lokale, ældre beboere i området ved man, at området i 1930-erne og frem blev beskrevet som 'lyngbakkerne i Læsten'.

Figur 6-5 Lave målebordsblade (1901-1971). Kilde: Danmarks Miljøportal.

Efter 2. verdenskrig kom der gang i tørveindustrien og enkeltmandsgravning efter tørv. Den store produktion foregik hovedsageligt i højmosen Tuemose mod sydvest og i området syd for projektområdet. Af det lave målebordsblad (1901-1971) på Figur 6-5 ses dog begyndende tørvegravning i projektområdet.

I perioden 1945-1965 (Figur 6-6) sker der en yderligere udnyttelse af mosen til tørvegravning og smuldharvning i området. I 1945 var området stort set uden træbevoksning bortset fra solitære træer, men i 1954 ses begyndende tilgroning på de østlige bakkeskråninger bl.a. ud mod Engtoften (Figur 6-6).

Figur 6-6 *Luftfoto fra 1954. I eng/mose ses dybe tørvegrave. Kilde: Danmarks Miljøportal.*

Området bliver som nævnt ovenfor første gang omfattet af en fredning i 1953.

Af plejeplanen fra 1982 fremgår det at "*Det oprindelige åbne overdrev er flere steder groet til i et tæt krat overvejende bestående af bævreasp, og mange områder, der endnu er åbne, er nu truet af begyndende kratopvækst. På trods af at det har været udsat for vedvarende græsning siden fredningens ikrafttræden (i 1953)*". Tilgroningen tilskrives et for lavt græsningstryk, og at sankning af brændsel i bakkerne er ophørt. Om moserne (benævnt fattigkær) står der, at flere af arealerne tidligere har været græsset, men at der er sket stedvis tilgroning med pilekrat, som følge af ophør med græsning.

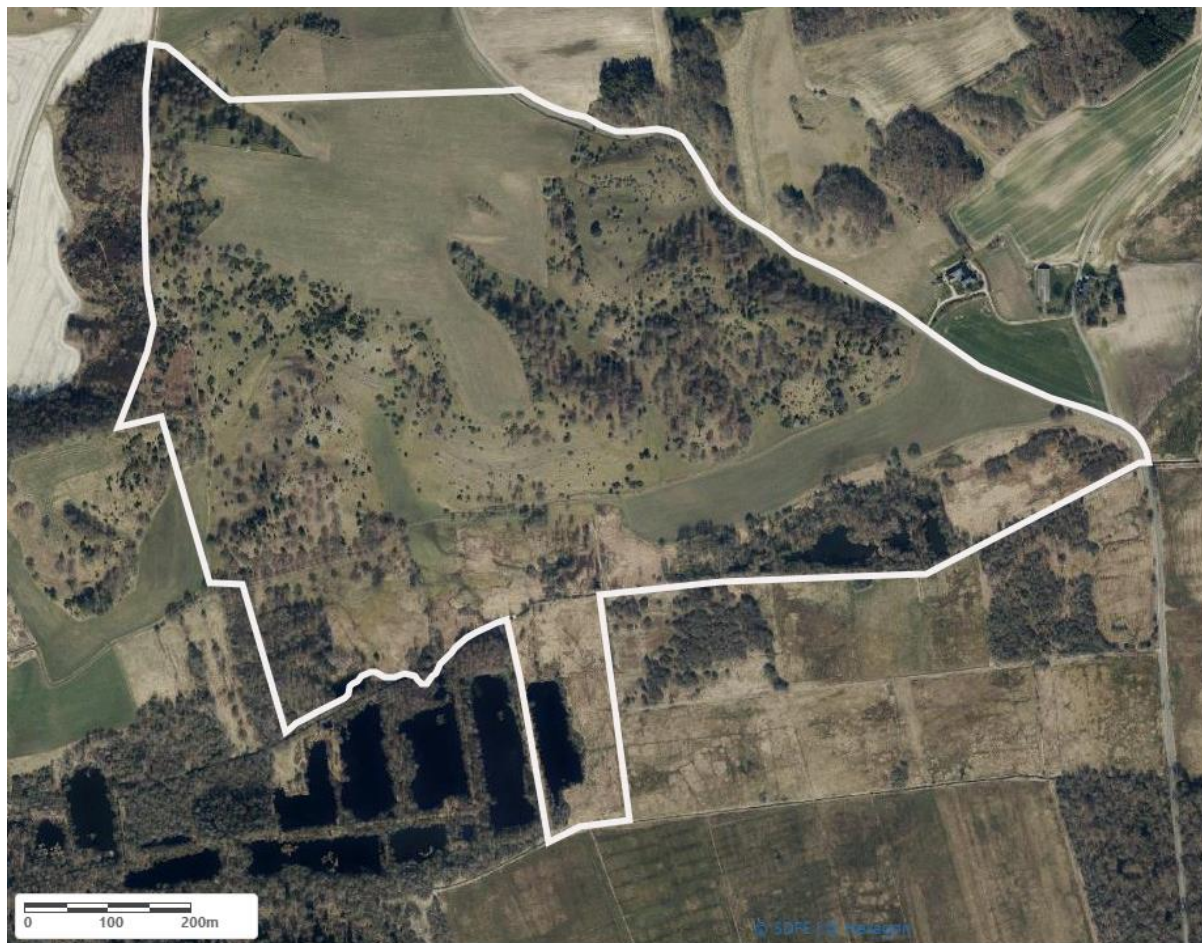
Efter 1965 fortsatte tilgroning af mosen i områdets sydvestligste del. Århus Amt gennemførte derfor en rydning af delområdet vedplanter i perioden mellem 1989 og 1993. Herefter blev dette delområde drevet med stude på sommergræs indtil år 2010. Fra 2010-2019 blev det drevet med årlig brakpudsning indtil det blev inddraget i det store hegn 2019, da DDNF overtog arealet.

Bakkerne og de østligste enge og moser er blevet plejet ved afgræsning med kreaturer (som minimum siden 1980-erne jf. plejeplanen fra 1982). Som det ses af Figur 6-7 var store dele af de sydvendte skråninger i 1995 stadig domineret af hedelyng.

Figur 6-7 Ortofoto fra 1995. I området ses spredt bevoksning. Kilde: Danmarks Miljøportal.

Den nuværende pleje fra maj 2021 består af helårsgræsning med kreaturer. Efter ca. 20 år med kreaturracen Limousine, afgræsses arealet nu med racen Skotsk Højlandskvæg.

Figur 6-8 Projektområdet vist på det seneste ortofoto fra foråret 2021. Kilde: Danmarks Miljøportal.

6.3 Områdebeskrivelse

Projektområdets overdrev er meget varierede. De stejle, sydvendte skrænter og den vestlige del af overdrevet er sandede og artsfattige, med store forekomster af rensdyrlav, og det rummer mange fårestier (Figur 6-9). Der er spredte solitære træer og buske som almindelig ene, vild æble, engriflet hvidtjørn, almindelig eg og vorte-birk og undervegetationen består af bl.a. lyngsnerre, håret høgeurt, pille-star, tandbælg, markfrytle, hedelyng, bølget bunke, læge-ærenpris, rød svingel, og almindelig hvene. Børstesiv er udbredt i området. Gyvel findes spredt på arealet, men er holdt nede af kreaturerne. Øverst langs skrænten ved Kragebjerg Høj findes lav skorsoner.

Figur 6-9 De stejle, sandede, sydvendte skænter med fårestier i den vestlige del af overdrevet. Der er spredte buske og træer og dalbunden er gul af blomstrende knold-ranunkel. Foto: Torben Ebbensgaard.

På østsidens skrænter er der store forekomster af brombær og skovagtige partier med eg og blåbær i bunden.

Vest for hulvejen ud mod Rosebakken er der et enekrat (Figur 6-10Figur 6-10).

Figur 6-10 Enekrat vest for hulvejen. I baggrunden ses den vestlige kam, med fårestier. Foto Torben Ebbensgaard.

Ved hegnet mod vest ser man forskellen på den græssede og ugræssede del af projektområdet (Figur 6-11 og Figur 6-12).

Figur 6-11 Hegnet mod vest ud mod Rosebakken, hvor der tydeligt ses forskel i den græssede og ugræssede del. Lyngen hæmmes af intensiv græsning. Foto: Torben Ebbensgaard.

Figur 6-12 Dronefoto af den vestlige del af projektområdet viser solitære træer og 'fåre-stier' i det græssede område. I området bag heget til højre i billedet ses område med lyng. Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

I den sydøstlige del af bakkerne ud mod Engtoften ses større partier med stilkekrat og bævreasp (Figur 6-13). De mere lysåbne dele af dette område indeholder bl.a. mange partier med lav skorsoner og i et område længst mod øst er der et område med meget djævelsbid.

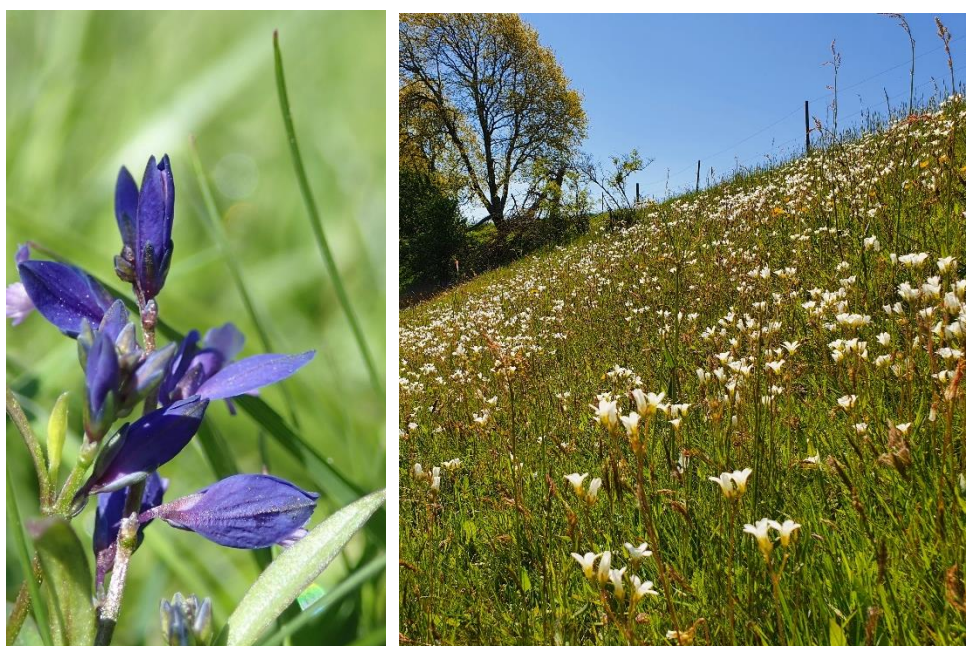

*Figur 6-13 Stilkeg-krat ud mod Engtoften. Skotsk højlandskvæg afgræsser arealet.
Foto: Pia Boisen Hansen.*

Mod nord er mere leret bund og en mere rig flora (Figur 6-14) med bl.a. djævelsbid, blåhat, alm. mælkeurt, smuk perikon, kornet stenbræk, dværg-perikon og øjentrøst (Figur 6-15).

Figur 6-14 Den østlige del af overdrevet er mere tæt bevokset med vedplanter. Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

Figur 6-15 Almindelig mælkeurt og kornet stenbræk er udbredt i den nordøstlige del af overdrevet. Fotos: Torben Ebbensgaard.

Projektområdets lavbundsarealer i ådalen består af skovbevokset tørvemose, rigkær, søer i gamle tørvegrave og næringsrige enge (Figur 6-17).

Trykvandet fra bakkerne danner basis for rigkær og kilder i ådalen. Hvor rigkærene er veludviklede findes f.eks. kær-trehage, trævlekrone, tormentil, blågrøn

star, langakset star, maj-gøgeurt, eng-viol og puder med tørvemosser, hvor der vokser klokkelyng og rundbladet soldug (Figur 6-16).

Figur 6-16 Rundbladet soldug og klokkelyng i puder af tørvemosser. Fotos: Pia Boisen Hansen.

Figur 6-17 Den vestlige del af ådalen i projektområdet set fra nord mod syd. Tørvegraven tv. i billedet er en del af Naturplanen, resten er ejet af naboer. Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

Nedenfor Kragebjerg Høj og øst for stien mod Fussingø findes en kilde (Figur 6-18 og Figur 6-19). Børn af tidligere ejer har fortalt at man tidligere, i 1960-erne, kunne plukke buketter af hjertegræs her. Hjertegræsset er forsvundet, formentlig pga. næringsberigelse fra nærliggende marker og fra brugen som vandingsted.

Figur 6-18 Moseområde omkring stien mod Fussingø set fra syd. Området rummer gamle tørvegrave og mod vest en kilde. Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

Figur 6-19 Kilde nedenfor Kragebjerghøj der i dag bruges som vandingssted. Foto: Torben Ebbensgaard.

Længst mod syd, i en enkelt jordlod syd for bækken, ligger en større tørvegrav (Figur 6-17). Tørvegravene i området er op til 3 m dybe. En mindre del af denne jordlod har karakter af rigkær.

Moseområdet syd for den nedre omdriftsmark (Figur 6-20) er mindre tilgængeligt grundet tidligere tørvegravning og afskrælning af tørv. Den østligste del ud mod Engtoften har tidligere været anvendt til høslæt, men er nu ved at gro til i højstauder.

Figur 6-20 Moseområde ud mod Engtoften rummer flere tørvegrave. Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

Projektets omdriftsarealer består både af sandjord og mere leret jord, den nedre omdriftsmark dog udelukkende af sandjord. Vegetationen på omdriftsarealerne domineredes ved overtagelsen i 2019 af tidligere udsået kløver, som hæmmer udviklingen mod naturligt artsrigt græsland. Næringsstoffer fra de tidligere omdriftsarealer kan, via dyrenes efterladenskaber, transporteres til i de eksisterende værdifulde naturområder. Det er derfor besluttet at udpine omdriftsarealerne i en 2-årig periode (Figur 6-21).

*Figur 6-21 Øvre- og nedre omdriftsareal efter høst af udpinings-afgrøde i maj 2021.
Dronefoto: Torben Ebbensgaard.*

7 Biodiversitet, særlige arter

I gennem tiden er Læsten Bakker blevet besøgt af naturhistorikere og naturinteresserede, ofte i forbindelse med ekskursioner til den nærliggende fredede lokalitet Læsten kær/Mosebro 1 km mod vest (Wind 1990). De to lokaliteter er i tidligere kilder og ekskursionsberetninger oftest angivet under ét og fredningen for Læsten Kær/Mosebro hedder da også Læsten Bakker. Som hovedregel må man antage, at henvisninger vedrørende væld henføres til Læsten Kær/Mosebro, mens henvisninger til 'bakker' henføres til Læsten Bakker.

Læsten Bakker blev offentligt tilgængeligt efter DDNFs erhvervelse i 2019. Naturinteresserede kan nu uhindret besøge området, og det forventes, at der i de kommende år vil blive registeret langt flere arter af planter, dyr og svampe end tidligere. Nedenstående beskriver særlige og interessante fund, samt hvad der er relevant for forvaltningen af området. Data er hentet fra Naturbasen, Arter og Svampeatlas samt kommunens egne fund.

7.1 Karplanter og mosser

Der er registreret 199 arter karplanter og 7 arter af mosser i Læsten Bakker og tilhørende enge og kær, bl.a. 6 rødlistede karplanter i kategorien næsten truet (NT). Guldblomme, skov-gøgelilje og bakke-gøgelilje er knyttet til overdrevene, mens krognæb-star, knude-firling og eng-troldurt er tilknyttet eng og rigkær. Krognæb-star findes stadig i området, knude-firling er kun observeret i 2005 og eng-troldurt er kun registeret i 2009. Bakkegøgelilje er sidst registeret af Århus Amt i 2011 i en mindre population på 8-10 individer tæt på hegn ved Engtoften (Lasse Werling, pers. kommentar) (Figur 7-1).

Figur 7-1. *Oversigt over omtrentlige registrerede af forekomster af de sjældne og rødlistede (NT) karplanter guldblomme, bakke-gøgelilje, skov-gøgelilje og krognæb-står. De registrerede fund af hhv. knude-firling og eng-trolurt er unøjagtig angivet og derfor ikke inkluderet. Kilde: Danmarks Miljøportal.*

Guldblomme er aktuelt kendt fra 2 mindre populationer (Figur 7-2), hvoraf den østligste overvåges som en fokusart i LIFEIP Natureman (se bilag 2). Guldblomme nævnes også som sjælden i plejeplanen fra 1982 (Århus Amtskommune 1982).

Figur 7-2 Guldblomme er kendt fra to områder i bakkerne. Foto: Pia Boisen Hansen.

7.2 Svampe og laver

Der er registreret minimum 183 arter af svampe og laver i projektområdet, hvoraf hovedvægten er fundet på overdrevene. De tidligste enkelte fund er fra 1950-erne.

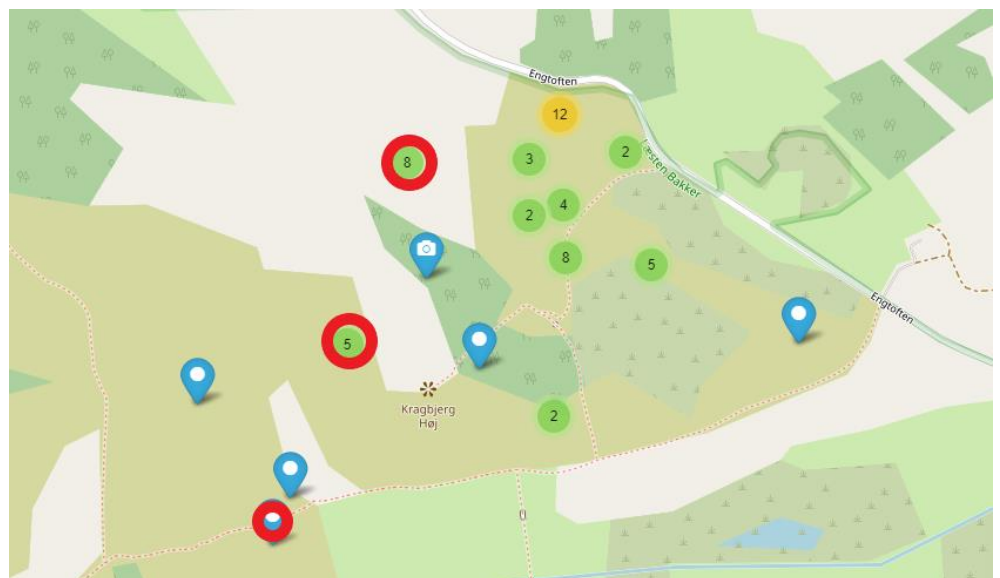
7.2.1 Svampe

I 1980-erne fandt den lokale naturhistoriker Thomas Brandt Petersen en del sjældne overdrevssvampe, som herefter inspirerede svampefolk til at besøge lokaliteten. Der er indtil nu kendt 22 rødlistede arter af svampe fra områdets overdrev (Figur 7-4, Svampeatlas 2021). Det er især den lerede bakke ud mod Engtoften, som huser de sjældne svampe (Figur 7-3). Der er tale om rødlistede overdrevssvampe fra slægterne rødblad og vokshatte i bred forstand (herefter

omtalt som vokshatte) samt sommer-munkehat. En oversigt over de registrerede rødlistede svampe fra området fremgår af bilag A.

Figur 7-3 Den lerede bakke ud mod Engtoften set fra nord. Svampe-hotspot er på den nordvendte skråning ud mod Engtoften (yderst tv. i foto). Dronefoto: Torben Ebbensgaard.

Figur 7-4. Udbredelsen af de rødlistede svampe-fund indenfor projektområdet. Den orange plet angiver hotspot for svampe. Fund med rød cirkel er fund med unøjagtig georeferering grundet automatisk overførsel fra andre databaser. Kilde: Svampeatlas 2021.

Ti af de rødlistede svampe er kun fundet én gang, og flere af dem er ikke set siden 1980-erne. Det vurderes, at arterne stadig er i området, men at den manglende registrering skyldes dels at svampe kun er fremme i en kort periode, og dels at mange arter tilhører slægten rødblad, som er vanskelige at bestemme og tilhører uafklarede artskomplekser.

En række sjældne arter bør nævnes: Indigo-rødblåd og grøngul vokshat, begge fundet ved det angivne svamp hotspot (Figur 7-5). Indigo rødblåd er meget sjælden og kun kendt fra en stribe meget fine overdrev i Jylland og på Fyn. I nyere tid (efter 2008) er den kun fundet tre steder. I 2021 var den udbredt over et stort område på lokaliteten, og det antages derfor, at der er flere mycelier.

Figur 7-5 To af de sjældne overdrevssvampe fra området. Indigo-rødblåd (tv) er en stor, kraftig rødblåd med markant blå stok og hat. Grøngul vokshat (th) er en stor vokshat med gul/grøn/rød hat og stok og kølige hvide lameller. Fotos: Pia Boisen Hansen.

Grøngul vokshat er fundet med et enkelt mycelium i årene 2019 og 2020. Den blev på samme tidspunkt i 2020 også fundet på et kalkoverdrev i Læsten Kær. Grøngul vokshat er meget sjælden og er i nyere tid kun kendt fra i alt 12 lokaliteter i Danmark.

To arter kan kaldes karaktersvampe for Læsten Bakker; skarlagens vokshat og mel-rødblåd (Figur 7-6). De er noget mere udbredte i den nordøstlige del af bakkerne, ofte fremme, lette at kende og findes på ofte artsrige overdrev.

Figur 7-6 Skarlagens-vokshat (tv) er en kraftig vokshat med en slimet og orange til rød hat. Mel-rødblåd (th) er en kompakt rødblåd med lugt af mel. Fotos: Pia Boisen Hansen.

Skarlagens vokshat er vidt udbredt på værdifulde overdrev og derfor en vigtig signalart.

Bakkerne rummer hovedsageligt græslandssvampe på mere rig og leret jordbund, men også græslandssvampe knyttet til sur jordbund som f.eks. bruskvokshat.

De mange fund af vokshatte (24 forskellige arter) har betydet, at Læsten Bakker siden 2019 har været på listen af overdrevslokaliteter af national betydning jf. Rald (1985). Ifølge Rald falder lokaliteten i denne kategori, hvis der er fundet mere end 17 arter af vokshatte.

Ud over rødblade og vokshatte omfatter græslands-fungaen i Læsten Bakker også eng-nonnehat, tre arter af jordtunger (hist og her arter), 4 arter af kølle-svampe, kæmpeparasolhatte og bugsvampe.

I 2020 blev fundet 2 nye arter af rødlistede svampe for området hhv. knaldrød vokshat (VU) og sommer-munkehat (VU), og det forventes, at der på overdrevene med tiden kan findes andre rødlistede og sjældne arter af svampe.

7.2.2 Laver

På den sandede del af overdrevene ses som nævnt dominans af rensdyrlaver og bægerlaver (*Cladonia* spp.) (Figur 7-7). Der er ikke foretaget målrettet kortlægning af laver i området, men der er i nyere tid bl.a. registreret spættet bægerlav og tragt-bægerlav.

Figur 7-7 De sandede partier af bakkerne har en stor andel af rensdyrlav. Foto: Torben Ebbensgaard.

Historisk er der i 1956 fundet gulhvid rensdyrlav, som i dag hovedsagelig findes langs den Jyske kyst og i Midtjylland, og kløftet bægerlav, som i Østjylland kun er kendt fra kysterne på Djursland samt omkring Silkeborg.

7.3 Insekter og spindere

7.3.1 Sommerfugle

Der er i perioden 2001-2021 registreret 25 arter af dagsommerfugle fra området, alle almindelige arter. To af disse, brunlig perlemorsommerfugl og okkergul pletvinge (Figur 7-8) er dog i tilbagegang i store dele af Danmark, da velegnede levesteder bliver sjældnere.

Figur 7-8 Brunlig perlemorssommerfugl (tv.) og okkergul pletvinge (th.). Fotos: Pia Boisen Hansen.

Der er historisk registeret fire sjældne og rødlistede arter af dagsommerfugle i Læsten Bakker; engblåfugl, klitperlemorsommerfugl, skovperlemorsommerfugl og svalehale.

Ifølge den lokale sommerfuglesamler Jens Bjerring Poulsen (pers. meddel.) har Læsten Bakker aldrig været kendt for sjældne eller særlige forekomster af sommerfugle. Til gengæld var lokaliteten i 1970'erne kendt som levested for tværsat græsstråæk/lyng-sækspinder og poppel-dagmåler, der levede på hhv. lyng og i bævreasp. Begge arter er i dag sjældne i Danmark og ingen af de to arter findes længere i området.

7.3.2 Andre insekter

Forekomst af andre insekter i området er ligesom øvrige organismegrupper dårligt undersøgt. I perioden 2001-2021 er der fundet to rødlistede og en sjælden art af svirrefluer: hhv. brun bjørnesvirreflue (EN), tidlig ornamentsvirreflue (EN) og rød træsmuldsvirreflue.

I kærerne findes sumpgræshoppe (VU) (Figur 7-9) vidt udbredt.

Figur 7-9 *Sumpgræshoppe med de karakteristiske røde baglår.*
Foto: Pia Boisen Hansen.

Den sjældne trehornet skarnbasse er registreret for første gang i 2021 i projektområdet. Arten lever af gødning fra hjorte, harer eller kreaturer og kræver tørre, lysåbne arealer med tør sandjord eller ikke tilgroede hedeområder. Desuden er den relativt sjældne bladbille takket sivbuk registret fra området i 2012 og blåhatjordbi i 2020.

I projektområdet er der registreret 22 arter af almindelige guldsmede og vandnymfer.

7.3.3 Spindlere

Læsten Bakker er levested for nordlig fugledderkop (EN), som blev registreret i området første gang i 2021. Arten er varmekrævende og lever på syd-sydvestvendte skrånninger, med sparsom vegetation på sandet bund (Naturbasen 2021).

7.4 Fugle

Læsten Bakker er levested for flere ynglefugle fra fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, såsom rødrygget tornskade, sortspætte, rørhøg, rød glente og knopsvane. Rødrygget tornskade er registreret som ynglefugl i området.

Derudover er der bl.a. observeret korttået træløber, gulspurv og ravn. I ådalen findes nattergal og langs vandløbet isflugl.

7.5 Pattedyr

Læsten Bakker er levested for en række almindelige pattedyr som rådyr, hare, og ræv. I ådalen er der en fast bestand af ynglende odder.

7.6 Padder og krybdyr

Der er registreret stor vandsalamander og spidssnudet frø (Bilag IV) i ådalen og skovfirben og snog i bakkerne.

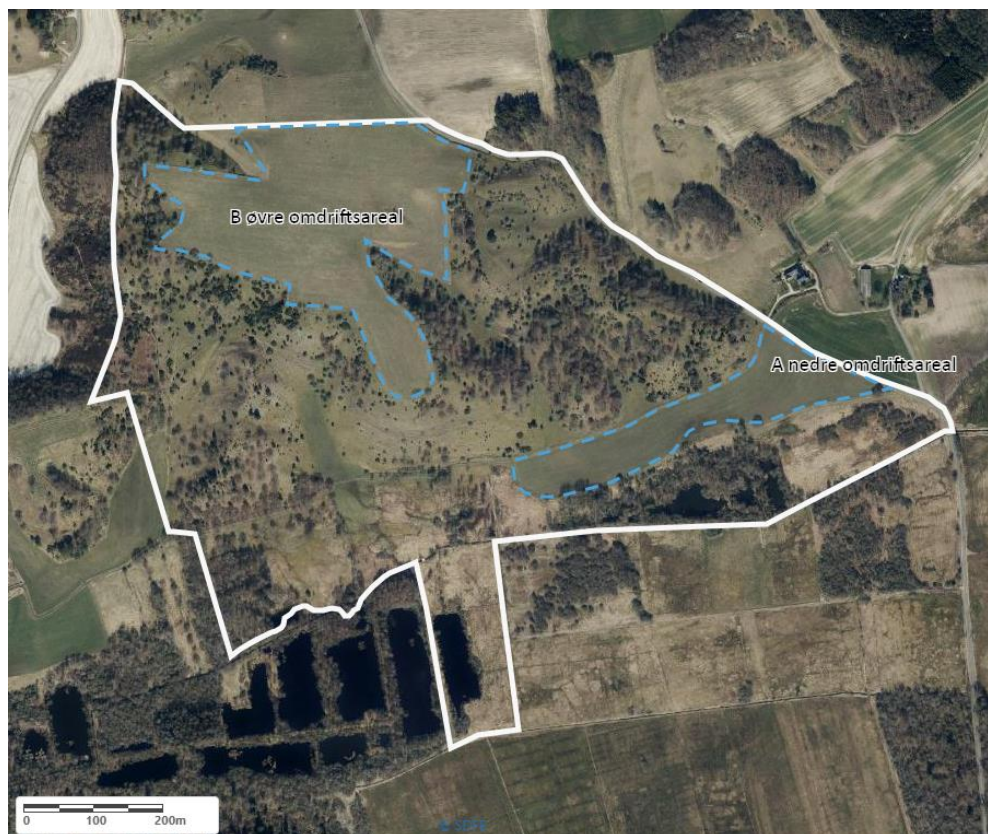
8 Beskrivelse af naturplejeindsatserne

Herunder følger en gennemgang af de konkrete plejeindsatser. Plejeindsatserne opsummeres på nedenstående Figur 8-2.

En del af de indsatser, der er nævnt i nærværende naturplan er finansieret helt eller delvist via LIFE IP NATUREMAN. Ved færdiggørelse af nærværende naturplanen har projektet finansieret følgende indsatser: Indkøb af Skotsk Højlandskvæg til afgræsning, vandingssteder, ændringer af hegn, udpining og assisteret spredning på omdriftsjord, monitoring, rådgivning vedr. naturpleje og regler.

8.1 Agerjord til græsland

De to eksisterende omdriftsarealer (Figur 8-1) skal genoprettes til natur i samdrift med eksisterende naturarealer. For at kickstarte naturgenopretningsprocessen for udvikling mod græsland/overdrev skal der ske udpining og mindskelse af hvid-kløver, der har været brugt som underafgrøde, og derfor særligt på det øvre omdriftsareal var meget dominerende. Derudover skal der ske assisteret spredning af overdrevs-arter fra nærtliggende kilder i Læsten-området. Nedenfor beskrives indsatsen:

Figur 8-1 Kort over omdriftsarealer som genoprettes til natur. Med blå stiplede linje er vist hhv. A nedre omdriftsareal og B øvre omdriftsareal. Kilde: Danmarks Miljøportal.

- > Omdriftsarealerne udpines i en 2-årig periode ved udsåning af vinterrug der høstes grøn (ved kornets skridning). Efter sidste høst lukkes kreaturer ind

på omdriftsjordene ved højt og intensivt dyretryk i en kortere periode for at trampe jorden op. Der sankes frø i somrene 2020-2022 fra lokaliteten og nærliggende områder i Læsten. Frøene opbevares køligt og mørkt indtil udsåning. I selve projektområdet er der lavet mindre fraegninger for at sikre god frøsætning af blandt andet guldblomme, og eksisterende fraegning ved Kragebjerg Høj udnyttes også til frøhøst. Forslag til kildelokaliteter udenfor projektområdet er Rosebakken og Læsten Kær. Ud over almindelige overdrevarsarter høstes følgende arter mere målrettet: Djævelsbid, almindelig mælkeurt, guldblomme, øjentrøst, lav skorsoner, liden klokke, viol, almindelig kællingetand, muse-vikke, øjentrøst og blåhat (Læsten Bakker) samt arter af knopurt, liden skjaller og vild hør fra Læsten Kær.

- > høst af hør på kildelokaliteter sommer 2022.
- > De høstede frø og hør udsprede efter dyrene har trådt området op i 2022 på dele (satellit-områder) af de to tidligere omdriftsarealer. Satellitter på sandjord prioriteres først.

8.2 Sammenhængende græsning

Store, græssende dyr er en naturlig del af økosystemet. Antallet og artsfordelingen af græssende dyr samt dyrenes tilstedeværelse på forskellige årstider har stor betydning for deres effekt på økosystemet og dermed deres betydning for kvaliteten og antallet af levesteder i et område. Forskellige planteædende dyrearter har forskellige fødepræferencer, størrelse, adfærd og indvirkning på vegetationen. Forskellige dyrearter skaber øget variation og groft set skaber flest mulige arter mest mulig variation. I de seneste 50 år er dyrene i vid udstrækning forsvundet fra det danske landskab. De steder hvor dyrene findes på naturarealer, er der oftest tale om køer, der i stort antal lukkes på små arealer om sommeren. Det betyder, at dyrene stort set udelukkende spiser græs og urter (ikke vedplanter), og at urtelaget bliver hårdt nedbidt, så kun en lille del af urterne kan blomstre. Græssernes tilstedeværelse på naturarealer i vinterhalvåret sikrer derimod, at de spiser skud og kviste på buske og træer, tæt græsforne, mm. Samtidig vil en lavere dyretæthed i sommerhalvåret, sammenlignet med traditionel sommergræsning, bidrage til en mindre nedbidt og langt mere rigt blomstrende flora om sommeren til gavn for sommerfugle, bier, svirrefluer mm. Konstant forekomst af store, græssende dyr vil også sikre konstant forekomst af gødning, dvs. mad og levested for mange insekter, leddyr og svampe.

Store arealer øger dyrenes frie bevægelighed og muligheden for variation i landskab, processer og levesteder.

- 1 Projektområdet omkranses af ét sammenhængende hegn, dog med få indre hegnslinjer, blandt andet for at sikre fortidsminder. Der anvendes almindeligt 2- eller 3-trådet hegn, ved fortidsminder m.v. dog kun én til to tråde.

- 2 Den tidligere omdriftsjord udpines frem til 2022, hvorefter disse arealer i slutningen af 2022 inkluderes i det store sammenhængende hegn.
- 3 Robuste kreaturracer anvendes som grundstamme for græsningen. I løbet af få år kan der evt. suppleres med enkelte heste af en robust race, f.eks. konik eller exmoor.
- 4 Naturligt forekommende hjortedyr (kron-, råvildt) og harer bidrager til græsningen. Får undgås helt. Der kan evt. suppleres med geder, som er gode til at reducere vedplanter, men er sårbare overfor indvoldsparasitter.
- 5 Der skal være græssende dyr i området hele året for at sikre tilstrækkelig effekt/nedbidning af bl.a. buske og vedplanter og dermed hindre tilgroning, samt en konstant forekomst af ekskrementer.
- 6 Der er fokus på dyrevelfærd og dyrenes naturlige adfærd og behov. Hvis tilskuds fodring bliver nødvendigt i perioder med hård frost og kulde, skal det foregå udenfor de §3 beskyttede arealer.
- 7 Det konkrete græsningstryk skal tilpasses fødemængden med fokus på at finde balancen mellem at undgå overgræsning af mose og græsland, undgå tilgroning og undgå syge/udmagrede/udsultede dyr. Alle regler om dyrevelfærd skal overholdes. Græsningens effekt ifht. projektets formål skal løbende vurderes og om nødvendigt tilpasses dyretrykket. Indtil 2023 er der kun adgang til ca. 46 ha ud af det samlede areal på 62 ha. Ved overgang til helårsgræsning i 2021 og racen Skotsk højlandskvæg indledes med en dyretæthed på ca. 0,3 SK/ha, svarende til 13 dyr. Det kan ikke udelukkes, at det er for højt et græsningstryk og at det nærmere er 0,1-0,2 SK/ha.
- 8 For at sikre mod overgræsning og potentiel forringelse af sårbare levesteder, og sikkerhed for at der er tilstrækkelig føde skal tilpasning af bestandene af græssende dyr være muligt. Kommunen vurderer bæreevnen og tilpasser dyretrykket løbende i samarbejde med dyreholder, så det passer sammen (dvs. proaktivt).

8.2.1 Supplerende rydning

Der er i området stor udbredelse af gyvel, bævreasp og arter af birk samt gran og skovfyr. Hvis den foreslåede helårsgræsning og dyresammensætning ikke har den forventede effekt, og disse arters udbredelse og tæthed bliver problematisk, er det nødvendigt med en supplerende indsats for at forhindre deres udbredelse og tæthed.

- 9 Udbredelse og tæthed af gyvel, bævreasp, birk og nåletræer følges, og nødvendigheden af en supplerende rydningsindsats evalueres ved en gennemgang af området hvert 5. år. Hvis det viser sig nødvendigt udføres en supplerende, manuel rydning af disse problemarter

- 10 Dødt ved og grenbunker efterlades i området udenfor de kortlagte områder med surt overdrev til gavn for insekter, fugle, padder og pattedyr.

8.2.2 Gamle træer og dødt ved

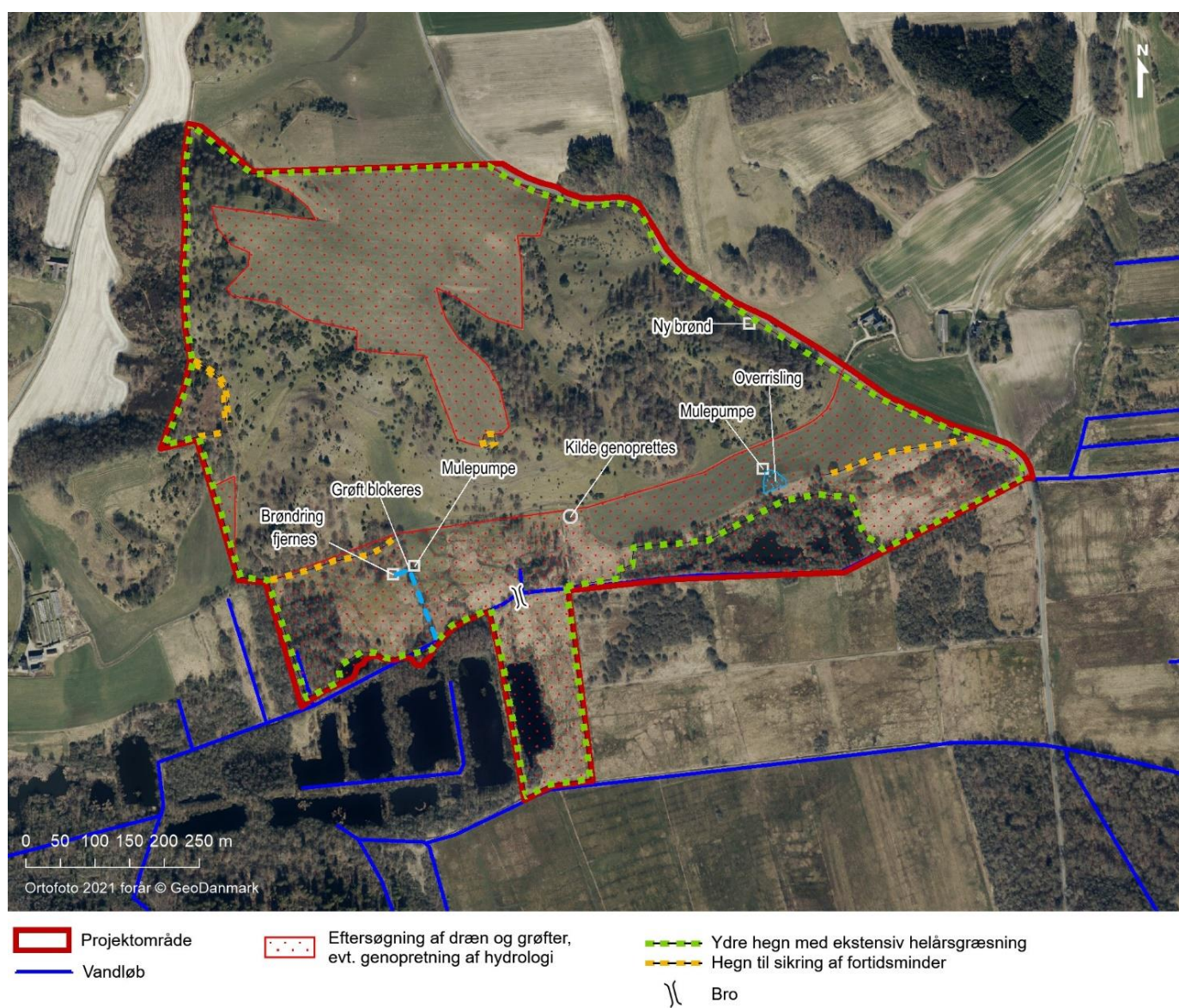
Naturen er i dag fattig på gamle træer og dødt ved. Veterantræer (store gamle træer med hulheder, råd, fysiske skader, sprækker, vandsamlinger mm) er levesteder for en lang række vedboende arter. Bevarelse af gamle træer og øgning af mængden af dødt ved i forskellige nedbrydningsklasser er derfor meget vigtigt for biodiversiteten.

- 11 Liggende og stående dødt/døende ved bevares. Hvis fældning af sikkerhedshensyn kan blive nødvendig, efterlades vedmassen i området.

8.3 Genopretning af hydrologi

Der er i projektområdet mulighed for at forbedre hydrologien i nogle af de eksisterende moser og mulighed for at genoprette eller forbedre kildevæld.

- 12 Dræning af eng- og mosearealer skal ophøre.
- 13 Grøft der afvander kæret nedenfor den vestlige bakke blokeres. Brøndring fjernes og den tilkoblede mulepumpe flyttes øst for grøften udenfor kortlagt habitatnatur.
- 14 Drænudløb med tilkoblet mulepumpe ved nedre omdriftsmark flyttes op i marken, og der etableres et naturligt forløb med afløb.
- 15 Genopretning af kilder: Der laves en teknisk forundersøgelse med henblik på forbedring af områdets kilder og forslag til genopretning følges.
- 16 Dræn i omdriftsmarkerne eftersøges og interne dræn inaktiveres. Der laves en teknisk forundersøgelse af interne grøfter i moserne og eventuelle forslag til genopretning følges.

Figur 8-2 Oversigtskort over forslag til genopretning, pleje og græsning/hegning i området.

9 Referencer

LIFE IP Natureman 2021: Strategi for overvågning af naturindsatser i LIFE IP – Natureman Arbejdsgruppe D1 Monitoring Opdateret juni 2020.

Miljø- og Fødevareministeriet, Miljøstyrelsen 2020: Natura 2000-basisanalyse 2022-2027. Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simsted og Nørre Ådale samt Skravad Bæk. Natura 2000-område nr. 30. Habitatområde H30. Fuglebeskyttelsesområde F14 og F24.

Miljø- og Fødevareministeriet, Naturstyrelsen 2016: Natura 2000-plan 2016-2021 Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simsted og Nørre Ådale samt Skravad Bæk Natura 2000-område nr. 30 Habitatområde H30 Fuglebeskyttelsesområde F14 og F24.

Naturklagenævnet 2006. Naturklagenævnets afgørelse af 14. december 2006 om revidering og udvidelse af fredning for Læsten Bakker i Purhus Kommune, Århus Amt (sag nr. NKN-111-0000S). Afgørelse reg. nr.: 01864.00. Reg. nr.: 08038.00. Fredning vedrørende Læsten Bakker.

Overfredningsnævnet 1953. Kendelse af 6. juni 1953 vedrørende fredning af arealer ved Fussing Sø og i Læsten Bakker. Afgørelse reg. nr.: 01864.00.

Rald, E. 1985. Vokshatte som indikatorarter for mykologisk værdifulde overdrevslokaliteter. Svampe 11: 1-9.

Randers Amts Historiske Samfund 1989: Fussingø. Skriftserie 3.

Randers Kommune 2007. Plejeplan for arealer omfattet af Læsten Bakker fredningen.

Randers Kommune 2019. Helhedsplan for Læsten Bakker og Skalsåens udspring. LIFE IP NATUREMAN.

Randers Kommune 2020: LIFE16 IPE DK 006 Natureman Aktivitetsbeskrivelse N30-14 00888. Genopretning af habitatnaturtypen surt overdrev/græsland og ændringer af hegn i Læsten Bakker.

Viborg, Randers, Mariagerfjord, Vesthimmerlands og Skive Kommuner, 2017. Natura 2000-handleplan 2016-2021 Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simsted og Nørre Ådale samt Skravad Bæk Natura 2000-område nr. 30 Habitatområde H30 Fuglebeskyttelsesområder F14 og F24.

Wind, P., 199: Oversigt over botaniske lokaliteter. Bind 7. Århus Amt. Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, Hørsholm

Århus Amtskommune 1982: Plejeplan for det fredede område Læsten Bakker.

9.1.1 Datakilder

Data er hentet fra Arter.dk, Naturbasen og Svampeatlas.

Data fra Naturbasen er benyttet i henhold til licens E01/2014.

Bilag A Sjældne arter af svampe

Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødliste status	Årstal senest fund lokaliteten
Indigo-rødblåd	<i>Entoloma bloxamii</i>	EN	2020
	<i>Entoloma cocles</i>	EN	2020
	<i>Entoloma cruentatum</i>	EN	1984
Rombesporet rødblåd	<i>Entoloma rhombisporum</i>	EN	1984
Grøngul vokshat	<i>Hygrocybe citrinovirens</i>	EN	2020
Trævlet vokshat	<i>Hygrocybe intermedia</i>	EN	1999
Gråviolet vokshat	<i>Cuphophyllus lacmus</i>	EN	1998
Tyndbladet vokshat	<i>Camarophylloopsis schulzeri</i>	VU	
Brungul rødblåd	<i>Entoloma formosum</i>	VU	1982
Mel-rødblåd	<i>Entoloma prunuloides</i>	VU	2020
Gulfodet vokshat	<i>Cuphophyllus flavipes</i>	VU	2013
Gråbrun vokshat	<i>Cuphophyllus fornicatus</i>	VU	1998
Skarlaget-vokshat	<i>Hygrocybe punicea</i>	VU	2020
Tæge- vokshat	<i>Hygrocybe quieta</i>	VU	2020
Knaldrød vokshat	<i>Hygrocybe splendidissima</i>	VU	2020
Sommer-munkehat	<i>Melanoleuca strictipes</i>	VU	2021
Rødpletet rødblåd	<i>Entoloma exile</i>	NT	2010
Gråblå rødblåd	<i>Entoloma griseocyaneum</i>	NT	2021
Stinkende vokshat	<i>Neohygrocybe nitrata</i>	NT	2020
Honning-vokshat	<i>Hygrocybe reidii</i>	NT	2020
Blåbladet rødblåd	<i>Entoloma chalybaeum</i>	NT	1984

Kilde: Svampeatlas. Der foreligger et enkelt fund af tørve-vokshat i Naturbasen som ikke verificeret og derfor ikke inkluderet.

Bilag B Overvågning og monitorering

Monitorering som del af LIFE IP Natureman

Som en del af Natura-2000-indsatsen er Læsten Bakker og hele habitatområdet (H 30) i Skals Ådalen en del af LIFE IP Natureman (2018-2025).

I regi af LIFE IP er der igangsat en effektovervågning og en monitorering af fokusart guldblomme, for at kunne følge ændringerne ved overgang til helårsgræsning i regi af LIFE IP.

Monitoreringen er udført af Randers Kommune/Den Danske Naturfond, og som en del af overvågningsprogrammet skal monitoreringen følges op med en afsluttende monitorering ved Miljøstyrelsen i 2025.

Effektovervågning af helårsgræsning

Der er lavet en basismonitorering af et sammenhængende 10 ha område bestående af overdrev og nedenfor liggende rigkær/eng. Der er udlagt 10 prøvefelter i overdrevet og 10 prøvefelter i rigkær/eng i den sydvestlige del af området. Effektovervågningen er en udvidet version af NOVANA-programmet udviklet i LIFE IP-regi (LIFE IP Natureman 2021).

Monitorering af fokusart guldblomme

I juni 2020 blev der foretaget en basismonitorering af den østligste af de kendte forekomster af guldblomme. Der blev anvendt en modificeret udgave af den tekniske anvisning for mygblomst.

Monitorering af effekten af udpining og genopretning af overdrev

Som del af LIFE IP monitoreres effekten af den ovenfor beskrevne udpining og genopretning af græsland/overdrev ved metode til effektovervågning for LIFE IP. Basismonitoreringen blev foretaget i det nedre omdriftsareal (A) i juni 2020 før harvning og isåning af afgrøde og vil blive gentaget som afsluttende monitorering ved Miljøstyrelsen i 2025. Derudover er andelen af hvidkløver i 5m cirklerne blevet vurderet og det er planen, at dette vil blive gentaget i hhv. 2022 og 2027. Det er yderligere planlagt, at der skal eftersøges for målarterne djævelsbid, almindelig mælkeurt og guldblomme i 5-m cirklerne fem år efter initalindsatsernes afslutning i 2027.

Øvrig monitorering

En egentlig monitoreringsplan er ikke en del af nærværende naturplan. Det anbefales at der laves en monitoreringsplan, der både omfatter specifikke arter og artsgrupper (f.eks. planter, insekter, svampe), ændringer i tilgroning, forekomst af dødt ved, blomstrende urter og gødning, græsningsdyrenes antal og huld etc.

Bilag C Rekreativt kort (DDNF)

